

שמעתא עמיקתא

גליון תרנ"ו | פרשת אמור | תשפ"ה | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מותר לחלל שבת כדי להציל את בנו מהמרת דת

א. להפריש את חברו מאיסורא. ב. לעבור על איסור עי"מ להציל את חברו מאיסור. ג. חטא בשביל שיזכה חברך. ד. טעם דאמרינן 'חטא'.

ה. לעבור על איסור תורה. ו. דחיית השבת כדי להציל השני מאיסור. ז. לחלל שבת עי"מ להציל קטן מאיסור. ח. בנו מוד ללכת אחריו. ט. אינו שתוי"מ של זמננו.

א. להפריש את חברו מאיסורא

כתב ה**חינוך** (מצוה רלט) שנצטוונו בתורה להוכיח ישראל שאינו מתנהג כשורה כו' שנא' (ויקרא פי"ט פס' יז) "הוכח תוכיח את עמיתך". וב**סוטה** (נז.) איתא שכל ישראל ערבים זה לזה, וכת' **הרא"ש** (ברכות פ"ג סי' יג) דעל כן עלינו **להציל את השני מן העון** ולפטרו מן המצות. וכן הוא בר**מ"א** (סי' תרח) וב**מ"ב** (סי' קסז ס"ק צב). ועי' עוד בזה ב**שמעתא עמיקתא** גליון ק"י"ב.

ועינ' **במנ"ח** (מצוה רלט אות ד) שכת' דני"ל דחיוב התוכחה היא חוץ מעשה ד"ה"וכח תוכיח" את עמיתך, עוד מתחייב בלית' (שם פס' יז) ד"לא תעמוד על דם רע", דק"י הוא מטובע בנחר דעובר על זה אם יכול להציל מן העבירה דהוא אבדת נפשו וגופו ר"ל בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו, ולכא"ו אם אוכל נבלות להכעיס ומחלל שבת ועכו"ם אינו חייב להוכיחו ג"כ דאינו בכלל רעהו, אך מ"מ נ"ל דאם ספק אצלו דאפשר דיקבל ממנו חייב להוכיחו דיחזור למוטב ויהיה בכלל אח כנ"ל, ע"כ.

וכבר קדמו בזה ה**מהרשד"ם** (יו"ד סי' דה) שאם להציל דם חברו חייב לטרוח בין בגופו בין בממונו, ק"ו להציל נפשו מני שחת. אולם ה**גר"פ לרס"ג** (עשה כח ד"ה אלא דאכתי עמ' 343) כת' דלאו ד"לא תעמוד" לא הוי אלא באבידה שלא מדעת, ועל כן במצוות תוכחה לא שייכא אזהרת זו, כיון דלעולם דעובר עברה אבדה מדעת היא, ואין לנו בה אלא עשה דהוכח תוכיח בלבד, ע"כ. וה**מנ"ח** (מצוה רלו אות ב) אע"פ דס"ל דהלאו ד"לא תעמוד" לא איירי באבידה מדעת, מ"מ נקט שיש משום לאו זה למי שאינו מציל את חברו מאיסור. וי"ל דהעומד איסור אינו אבידה מדעת ממש דיצרו תוקפו.

אלא דבר' דלא קי"ל כ**המנ"ח** שהרי **המהר"י וי"ל** (סי' קנז) הוכיח שאין חיוב להוציא ממון למצות תוכחה **מסנהדרין** (עג.) דילפינן מלא תעמוד וגו' דחייב להציל חבריו מסכנה כו', ומבואר שם דלולי הקרא יתירא לא הוה אמרינן שמחוייב להוציא ממון לצורך זה וכי"ש הכא גבי עשה דתוכיח דאין חיוב להוציא ממון, ע"כ. ואם היה סובר **המהר"י** שהנמנע מלהוכיח עובר על לא תעמוד וגו' תיפוק ליה שצריך להוציא ממון משום לאו זה. וכ**המהר"י** פסק **הרמ"א** (יו"ד ססי' שלד). ועי' ב**שמעתא עמיקתא** גליון ס"ד.

ב. לעבור על איסור עי"מ להציל את חברו מאיסור

והנה מצינו בכמה מקומות שאם יש צורך עוברים אף על איסור עי"מ להציל את חברו מסכנה. וכ"כ ה**תשב"ץ** (ח"ג סי' לו ד"ה וגם) דמצוה על כל ישראל להציל את חבריו במקום פק"נ אפי' שיש בדבר איסור תורה, כחילול שבת, דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם, ולא תעמוד על דם רעך. ועי' ב**שמעתא עמיקתא** גליונות קצ"ד ושכ"א מש"כ בשם **הפרשת דרכים**.

וב**סוטה** (כא.) איתא היכי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנחרא ואומר לא אורח ארעא לאיסתכלי בה ואצולה. וב**יאר במנחת חובה** (סוטה שם) דמייירי דיש אחרים להצילה דאלי"ה אינו רב חסיד שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ **בגינת ורדים** (אה"ע סי' ה) דמר שלא מציל משום הרהור הוי כאילו תעמוד" לא **ובשו"ת פני"י** (אה"ע ח"ב סי' מד) כת' דח"כ להציל אפי' עלול להיכשל באיסור הו"ל. וכן מוכח מהא **דיבמות** (נז.), עיי"ש. ולפי **המנ"ח** י"ל שאם עי"מ להציל את גופו כן כ"ש עי"מ להציל את נפשו.

ג. הטא בשביל שיזכה חברך

ועינ' **בשבת** (ה) דבעי רב ביבי בר אבבי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו, היכי דמי אלימא בשוגג לא ידכר ליה למאן התירו וכו', אמר רב שילא לעולם בשוגג ולמאן התירו לאחרים, מתקף לה רב ששת וכי אומרים לאחר שיש חטא כדי שיזכה חברך, אלא אמר רב אשי לעולם ממזיד ואימא קודם שיבא לידי איסור סקילה. ו**פרש"י** לאחרים – אחר שראה ובא לפנינו לישאל לרדותה קודם שיבא חבריו לידי חיוב חטאת. חטא כדי שיזכה חברך – צא וחטא איסור קל כדי שלא יתחייב חברך עונש חמור, ע"כ.

והנה משמע מדברי **רש"י** דעד כאן לא אמרינן חטא כדי שיזכה חברך אלא היכן שבא להצילו מעונש חמור דומיא דכאן שהאיסור כבר נעשה, אבל היכן שמצילו מהאיסור אפשר דאמרינן חטא כדי שיזכה חברך.

והקשו ה**תוס'** (ד"ה וכן) על ש"ס הנ"ל דמאי שנא האי מהא דאמר**ו בעירובין** (נב.) דניחא ליה לחבר דליעבר איסורא קלילא (ולתרום שלא מן המוקף) וליא לעיבד עם הארץ איסורא רבה (לאכול טבלים). ותירצו דהתם כדי שלא יאכל ע"ה טבל על ידו, אבל הכא שלא נעשה האיסור על ידו ואימריס לו חטא אפי' איסור קל שלא את חברו לידי איסור חמור. ועוד י"ל דדוקא היכא דפשע קא' וכי אומרים לו לאדם חטא וכו', ע"כ.

וכ"כ **תוס'** עירובין (לב. ד"ה ולא), וכתבו עוד דהא דהתירו **בגיטין** (לח.) בחציצה שפחה וחציצה ב"ח לשחררה כשנהגו בה מנהג הפקר, אע"ג שהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, היינו משום שא"א שלא תכשיל בנ"א ודמו לאונסין, ועוד דהו"ל כמצוה דרבים, ע"כ. ועי' **בתשב"ץ** (ח"ג סי' לו ד"ה והקושא השנית) שמוכח דס"ל שתלוי אם בא האיסור ע"י.

ועי' **בטו"ז** (בי"ב זג. ד"ה כופין) שכת' שהטעם שרצני עבד חצי בן חורין כופין את רבו לשחררו ע"פ שהאדון עובר בעשה, הוא משום שמצות פו"ר מצוה רבה היא ועי"כ שרי אע"י דעובר בעשה כדאשכח **בפסחים** (נט.) אין לך דבר שמתעבך אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת ונרות ופסח ומחוסר כפורים דערבי פסחים ומפרש התם משום דאתי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה, אלמא קעבר כהן אעשה דהשלמה כדי שיקיים מחוסר כפורים מצות פסח, ע"כ. וב**תוס'** **הרא"ש** (שבת שם) כתב שהיינו טעמא דקריבן פסח משום פסחא נמי מצוה דרבים איקרי. ו**הרמב"ן** (שבת שם ד"ה וכן) כת' דשאני כהנים דשלוחי ישראל שוינהו רחמנא והוא אינו יכול לזכות מעצמו.

ו**הרשב"א** (שבת שם ד"ה לא דאמרינן) חילק מהא דעירובין דשאני התם דלא נעשה האיסור עדיין ויכול הוא לתקן ע"י איסור קל, אבל בהא דהדביק פת בתנור שכבר נעשה האיסור אלא שעתיד ליגמר ממילא דלמא לא התירו. והא דחצי עבד חצי בן חורין י"ל דמצות פו"ר שהיא מצוה רבה שע"י מתקיים העולם שאני, וכדמשינן התם גבי ר"א וכו' שחרר עבדו וכו', ול"נ דשאני התם כיון דחצי בן חורין לית בהו משום בהם תעבודו משום צד חירות שבו, ע"כ. ובדרך זה נקט ה**ריטב"א** (שבת שם). ונמצא דשיטת ה**ריטב"א** ו**הרשב"א כרש"י** שלפני החטא אמרינן חטא בשביל שיזכה חברך. ועיין **בכת"ס** (ססי' סב) שהביא כן בשם **הר"ן** וצירף דעה זו להלכה. ועי' עוד ב**במאירי** (שם ד"ה שגג). ועי' ב**שמעתא עמיקתא** גליון פ"ט.

ד. טעם דאמרינן 'חטא'

ועי' **בכת"ס** (א"ח"ס סי' סב ד"ה דנע), ב**מהר"א** (יו"ד סי' שס ד"ה ז"א) וב**בית יצחק** (א"ח"ס יח אות ח ד"ה ידע) שכת' דמשום ערבות אתינן עלה, ועל כן נקטו דלמ"ד דבנשים שאינן בערבות לא אמרינן חטא. וכן מבואר ב**ברוך טעם** (על הטי"א ר"ה כח. אות קפט) דמשום ערבות אתינן עלה. אולם ה**מהרצ"ח** (שבת ד. על תוס' ד"ה וכן) נקט שהוא משום דחוב מוטל על כל איש מישראל להפריש חברו מאיסור א"י"כ מקרי חוטא בעצמו וזוכה בעצמו. וכן מוכח לענ"ד **משעה"צ** (סי' תריגה אות ח) דהביא בשם המ"א שאם חברו פשע באיזה מצוה א"א חטא בשביל שיזכה חברך, ותמה עליו דלא שייך בזה חטא דהא אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חברו בן ישראל יעשה מצות התורה וז"ל הלא הוא מחויב בעצמו לשלוח חטביו ע"י עכו"ם להשיגו וממילא כשם שהוא מחוייב להשיגו כן אני מחוייב להמציא לו וצ"ע בדבר, ע"כ. ועי' ב**שמעתא עמיקתא** גליון ק"י"ב בענין האם חובת תוכחה תלי בערבות.

ה. לעבור על איסור תורה

והנה מהא שהתירו לשחרר את עבדו ומהא דפסחים מוכח דאמרינן חטא כדי שיזכה חברך אפי' ע"י איסור תורה. ודלא כשיטת **המגיה במשנה למלך** (תרומות פסיף ה"י) שכתב שמהא דסבר רבי (עירובין שם) דניחא ליה לחבר דלעביד איהו איסורא קלילא ולא לעביד ע"ה איסורא רבה שמע דדן מוקף הוא מדברנן דבאיסורי תורה לא שייך לומר הכי כדאמרינן בעלמא (יבמות פב. ק"ט.) מה לי איסור לאו מה לי איסור כח דסוף סוף עבר אדברמא, דרחמנא, ע"כ. וכן נקט **בשו"ת אבני מילואים** (סי' יח) וכת' דהא דכופין את רבו ועושה אותו ב"ח כדי שיוכל לישא אשה כבר כתבו שם ה**תוס'** דמצוה רבה שאני, עיי"ש. וכן ה**חיי"א** (כלל ג אות לה ונשמ"א שם אות ח) כת' שמותר לעבור רק על איסור דאבן להציל את חברו מאיסור תורה.

פניני הלכה

האם סומא רשאי לעלות לס"ת

א. כתב ה**רא"ש** (מגילה פ"ג סי' א') ומה שנהגו האידנא שש"צ קורא, היינו שלא לבווש את מי שאינו יודע לקרות, כדתנן גבי ביכורים (פי"ז מ"י) בתחילה מי שיודע לקרות קורא ושאינו יודע לקרות מקרינ אותו, נמנעו מלהביא מחמת הבושה, התקינו שיהו מקרינ את הכל, ואין הדמיון נ"ל דהתם נמנעו להביא ביכורים ועברו על מ"ש בתורה, אבל הכא בקיאינ יקראו והאחרים ימנעו, ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה. אלא נר' הטעם לפי שאין הכל בקיאינ בטעמי הקריאה ואין ציבור יוצאין בקריאתו, והוא בעיניו כיודע, ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאנצוי עם ש"צ, לכך התקינו שיקרא ש"צ שהוא בקי בקריאה. ומ"מ גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם הש"צ שלא תהא ברכתו לבטלה, ואותו שאינו יודע לקרות אין קראי שיקראו ש"צ והואי ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת ש"צ.

וכיוצ"ב מצינו בתשובת **הרשב"א** (החדשות מכת"י סי' ט"ו. והובא בב"י סי' קל"ה) בכהן עם הארץ שאינו יודע לקרות ואין בעיר כהן זולתו, דמותר וראוי במחוייב ישראל לקרוא לפניו, דכיון שאינו יודע לקרות האיק יברך על התורה ויקרא, אדרבה אסור לו שחרי מברך לבטלה. וכן הוא בתשובת ה**ריב"ש** (סי' רי"ד) ע"ש. אולם מצינו בתשובת **הרא"ש** (כלל ג סי' י"ב) דאם קורא עם החזן ויודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם החזן, מקרי שפיר קריאה. וכ"כ **בטור** (סי' קמ"א) משמו. ב. ולדבריהם נמצא דסומא שאינו יכול לקרות מן הכתב אינו רשאי לעלות לתורה. וכ"כ ה**ב"י** בסי' קמ"א, וכתב דזה דלא **כנמוקי יוסף** (מגילה כד.) בשם ספר **האשכול** (ח"יב עמ' 69) דאוקמי אינש אחריתא שפותה ורואה והסומא מברך ועומד בצידו שפיר דמי. וכן הוא ב**באגודה** (בי"ק ק"ד) דסומא קורא בתורה. ואין לסמוך על דבריהם נגד כל הני רבבותא. עכ"ד הב"י.

וכתב שם ה**ד"מ** (ס"ק א) **דבמהר"ל** (הל' קריאת התורה סי' ג) כתב דנהוגין לקרות סומא לס"ת, ולי נראין דברי הב"י. וכן הוא ב**ד"מ** בסי' קל"ה (ס"ק ד) דהביא דברי המהר"ל, וכתב דלקמן סי' קמ"א יתבאר לך דלא נראין דברי מהר"ל.

ומצינו עוד בשו"ת **הרשב"א** (החדשות מכת"י סי' י"ד) שנאלח במי שאינו יודע לקרות בתורה מהו שיעלה ויברך ויקרא אחר במקומו. והשיב דמצוינו בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) גבי מגילה דזה קורא וזה מברך, וה"נ לענין קריאת התורה לזהו לכאזי סותר תשובתו בסי' ט"ו (המבואת בב"י) דהשיב דאין לעלות כהן ע"ה לתורה. וצ"ע. ג. ולדינא מצינו במ**נחבר** (סי' קל"ט סי') דכתב דסומא אינו קריא לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב. ואזיל לשיטתו בב"י.

מיהו בהגהת ה**רמ"א** שם כתב דעכשיו קורא סומא כמו שאנו מקרינ בתורה לעם הארץ. וזה שלא כדבריו ב**ד"מ** (וכת' ב"י **בשה"צ** (סי' קל"ט ס"ק ו) דאע"פ שבד"מ כת' דאין דין המהר"ל נראה לו, העתיקו בהגהותיו מפני שנהגו העולם להקל בזה. ולכן בפרשת פרה ש"היא דאורייתא ובפרט בזכור דלכו"ע היא דאורייתא נכון לזוהר בזה.

וב**מאמר מודכ"י** (סי' קל"ט ס"ק ב) כתב דמדברי כל האחרונים ז"ל משמע דלא הוו גרסי דברי רמ"א אלו בשו"ע. ע"כ. ובשו"ע הנדפסים מחדש כתבו דהג"ה זו אינה מדברי הרמ"א, אלא תוספת מבעל באר הגולה. [אולם ב**פמ"ג** סי' קל"ט ס"ק ב' מבואר דס"ל דהוא מדברי הרמ"א ע"ש].

ומ"מ מנעשה מצינו ב**בלבוש** (סי' קמ"א ס"ק א) דכתב דקראי נוהגין בהרבה מקומות ובמעמד גדולי הדור שקורין סומא לתורה, כיון שיכול לקרות גדולה מילה עם הש"צ. ואע"פ שקורא שלא מן הכתב, בשעת הדחק ולהפסיק דעתו של סומא דלא לית לאינצויי סומכים בזה על הזוהר (ח"ב ר"ו ע"א) דס"ל דאדרבא אסור לקרות עם הש"צ בציבור. וקי"ל דשומע כעונה והוי הוא שומע הקריאה ומכוין ליה מילה במילה. ע"ש (וצ"ב דפתח בזה דקורא עמו מילה במילה, וסיים בדברי הזוהר דאסור לקרוא עם הש"צ ובהא דשומע כעונה).

וכן מצינו ב**ב"ר** (סי' קמ"א) שכתב דכבר נהגו לקרות סומא לס"ת בפני גדולי עולם ולא מיחו בידם, כי סמכו על **מהר"י מולין** (קריאת התורה עמ' קכ"ב) שפסק כך, ודלא כהסכמת הב"י דאוסר, וכן נראה עיקר.

אולם **הנובי'** (אה"ע תני ס"ו לו) כת' שנעלם מהמגילה דברי **הרשב"א בתשובה** (סי' קכז) שכתב בפירושו דאף באיסור דאוי' שייך לומר איסוריו זוטא ואיסורא וע"כ **בברכי'** (חומ"ם סי' ש אות ג ד"ה ואין להתיר לראובן) מוכח דאמרינן חטא באיסור דאוי' קל להחיל מאיסור תורה חמור, עייניש. ועי' **במהר"ם שיק** (או"ח סי' קכז ד"ה ועתה) שכתב' שייך באיסור דרבנן איסורא רבא ואיסורא זוטא דכיון דרבנן אסרו לנו אף האיסור הקטן אנו מצווין לשמוע להן מסמך לאו דלא תסור, ע"כ. משמע דס"ל דדוקא באיסורים דרבנן אמרינן הכי. ועי' משי"כ **בשמעתא עמיקתא** גליונות מ"יב ועי"ר בענין חטא בשביל שתזכה בעצמך. ועי' עוד בסמוך.

ו. דחיית שבת כדי להציל השני מאיסור

ובשו"ת הרשב"א (ח"י ס"י ס"ו) כת' דאמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך דוקא אם בא האיסור על ידו, ועל כן אין דוחין השבת על הצלה מהעבירות ועי"כ קטנה שחטופה כדי להוציאא מכלל ישראל אין לחלל שבת בשבילה, ומי"מ הדבר צריך תלמוד, ע"כ. **והב"י** (או"ח סי' ש) דחה דבריו עי'פ **התוס'**, וכת' דהשתא אם לתירוצא דמצוה רבה הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתשתמד, ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע הכא נמי לא פשעה והלכך לחלל עליה את השבת לפקח עליה שרי ומצוה נמי איכא, ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה כדאשכחן במי שחציו עבד שכופין את רבו, ואפי' במלאכה מהי"ת שפיר דמי דלגבי שלא תשתמד ותעבור כל ימיה חילול שבת אמרינן איסורא זוטא הוי, ע"כ.

וכן פסקה **השו"ע** (שם סעי' יד) דמי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאא מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפי' חוץ לשלש פרסאות ואי לא בעי, כייפינן ליה, ע"כ.

ויעי' **בלבוש** (שם) שכתב' דמי שנודע לו בשבת שהוציאו בתו או קרובו מביתו בעי"כ להמיר דתו להוציאו מכלל ישראל, הרי"ז כהצלת נפשות כי המרת דת וכיוצא"ב מן העבירות דהוי דינא בהו יהרג ואל יעבור, והרי יצטרך זה הנאנס למסור עצמו למיתה, אבל בשאר עבירות שאין הדין בהן יהרג ואל יעבור, אין מחללין עליו את השבת, כמו שיתבאר טעמא לקמן סי' שכ"ח סעיף י"ב, ע"כ.

והמ"א (ס"ק כז - כט) כת' אליבא דהשו"ע שהטעם שמחללים עליה את השבת הוא משום דלא פשע. וכ"כ **המ"ב** (ס"ק נז).

והדרכ"מ בסי' שכ"ח (אות ה) הביא דברי **הב"י** הנ"ל. **והרמ"א** סי' ש"ו (שם) שקל לשו"ע אלא שציון לסי' שכ"ח סעי' י' שפסק עי"פ **הרשב"א** דמי שרוצה לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו, ושם ציון לדברי **השו"ע** בסמנן ש"ו.

והקשה **הב"ח** (אות ב) **שהרמ"א** סותר את עצמו, והשיב דכשחוששין שיפחידוה להמיר והיא לא פשעה מותר לחלל השבת כדי להצילה מעון עי"ז דמצוה רבה שאני וכתוס', אבל במקום עבירה לאונסו אפי' שיעבוד עי"ז כיון דאין זה עבירה דאונס רחמנא פטריה אין לחלל את השבת, והכי מבואר **בכתובות** (ג:) דפרין ולדירשו להו דאונס שרי לפי פירוש **התוס'**. (שם ד"ה ולדרוש ב:) דאפי' תקנת חכמים אין לעבור כדי להנצל מהאונס כל היכא דליכא סכ"נ, **כהרשב"א**, ע"כ. וכן נקט **השבות יעקב** (ח"א סי' טז).

והט"ז (שו"ר ס"ק ה) יישב דשאני הכא שרוצים להמירה ותשאר מומרת לעולם אח"כ, בזה הכרעיה כהתוס' דיש להצילה בחילול שבת דזה עדיף מפקינ' משאכ"י לקמן שיעבור עבירה גדולה, פ"א באונס כיון דאונס רחמנא פטרי' ואח"כ אין חשש לא יחלל שבת בשביל הצלה זו, ע"כ. ובדרך כך כת' **המ"א** (שם ס"ק כט) **והביאור הגר"א** (שם על סעי' יד). ועייניש **במ"א** שדחה דברי הב"ח.

והא"ר (אות לג) כת' דלפי **הט"ז והמ"א** יוצא דאפי' המודה לעי"א פ"א אין לחלל שבת, אולם היכן שיש חשש פקוי"נ כגון בגוונא של הלבוש מחללין בכל גוונא, ע"כ. ולפי"ז י"ל דאף הלבוש יודה במקום שהיא תחלל כל ימיה דמחללין כיון דלא פשע אלא דלפי הלבוש במקום דיהרג ואל יעבור אפי' בחשש של פ"א מחללינן.

והמ"ב (סי' שו ס"ק נח) פסק בשבסי' שכ"ח מיירי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה פ"א, ולהכי אפי' אם היא עבירה גדולה כגון לעבוד עי"ז אצ"כ לחלל שבת כדי להצילו דמחלל שבת גר"כ כעובד ע"ג, משא"כ כאן שתשאר מומרת ותחלל שבת לעולם. ועייניש (סי' שכה ס"ק לא) שכתב' שאם הכפייה היה בא' העבירות דאמרינן יהרג ואל יעבור אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבוא לזה. **והתהל"ד** (אות כד) דקדק **מהב"י** דאי ידעינן דלא תעבור כל ימיה אין מחללין, אבל **מהמ"א** משמע לכאז' דיותר מפ"א מחללין, ונשאר בצ"ע.

ועי' עוד **בתשובות והנהגות** (ח"ב סי' קפג) שנשאל בבר שנייר את ילדיו ומגדל אותם לתורה ויראה ואשתו הגויה רוצה לחטוף אותם ובדעתו להבריחם והדבר בלתי אפשרי ללא חילול שבת, והתיר עייניש. ועי' משי"כ לו בזה **הבצל החכמה** (ח"ו סי' עז).

ומהלבוש הנ"ל משמע שרק קרוביו מוצצים לחלל. אולם **המלבושי יו"ט** פליג עליו וס"ל דכל מי שיכול להציל מחלל עליו את השבת. וכן פסק **המ"ב** (שם) ועיני' **בשעה"צ** (אות מד) שכתב דאם אינו רוצה להציל כופין אותו אם היא בתו.

ז. לחלל שבת ע"מ להציל קטן מאיסור

ועייניש **במ"א** שכתב' שאם הבת קטנה צ"ע אם יעשה הגדול חטא בשביל הקטן דהא אין מצווין להפרישו, או דלמא מודי דהוי אפי"נ שמחללין על הקטן דאומרים חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה הי"נ כך, וצ"ע. **והא"ר** (אות לג) כת' דלעני"ד פשוט דמותר, דהא גם בגדלותה ישאר באיסורין, גם נ"ל ראיא **מעירובין** (קג:) בכהן שעלתה לו יבלת, חבירו חותכה לו בשיניו, והתם ודאי אין לו עונש ובאין עושה עבודה כיון שיש לו יבלת, אפי"ה עושין כדי לזכות לו, ע"כ. **והנובי'** (אה"ע תני סי' יד ד"ה ואמנם) כת' דהא אין ביד' מצווין להפרישו לא מצונו רק באיסור שהוא לשעתו אבל לא באיסור שאנחנו יודעים שאם יבוא לזה בקטנות ישאר בזה לעולם. וכן הקשו **המו"ק** (סי' שו) **והאג"מ** (או"ח ח"ה סי' יח על סי' שו סעי' יד), ועייניש **באג"מ** דספקו של המי"א לא שייך להאב עצמו, שמחוייב מכ"ש ממה שמפורש בקידושין (ז:) דמחוייב להשיא לביתו. כ"ש לראות שתהיה אשה כשרה לדת ישראל, ע"כ. **והנשמת אדם** (ככל סח אות א) פסק דאם הוא ודאי שע"י שיחלל שבת יצילנו שלא יטמע בין העכו"ם מותר לחלל אף על קטן, וראיה מיומא פ"ה עיי' דיליף ר"א דפקוי"נ דוחה שבת ק"ו ממילה לכל גופו, פרש"י ומה מילה שהוא תיקון א' מאיבירו של אדם דוחה שבת לפי שחייבנו עליה כרת לאחר זמן, עייניש.

אבל **הגר"ז** (שם אות כט) פסק שמחללין אם כהנ"ג אפי' במלאכה דאוי' אפי' אם הוא ספק שיצילנו. וכן הוא ספק **בקצשו"ע** (צי צב אות י). וכן **המ"ב** (סי' שו ס"ק נז) סתם כהא"ר להקל.

ח. בנו מרד ללכת אחריו

והנחתל שבעה (סי' פג) כת' במי שהוגד לו שבנו יצא חוץ לדת ועל כן ברת, שלפי הב"י דס"ל שאין להתיר לחלל שבת רק היכא שלא פשע בנייד אסור כיוון שפשע, אבל ל"נ דגם היכא שפשע נמי שרי לכת' ואפי' לחלל שבת בדברים האסורים מהי"ת, דדחינן שבת מספק זה כמו גבי חולה משום מוטב שיתחל שבת א' ואל יחלל שבתות הרבה וכו', ואין לומר דהיינו טעמא כתירוצ' השני של תוס' מזה דהחולה לא פשע זה אינו דאין מחלל שבת א' ואל יועד דגם לתירוצ' ראשון של התוס' משום דמצוה רבה היא הא נמי מצוה רבה היא וחילול שבת נגד זה איסורה זוטא הוא, ע"כ. והובא **בבה"ט** (סי' שה אות ה).

אבל **השב"י** (ח"א סי' טז) כת' דזה שמאבד עצמו לדעת בעולם הבא ודאי לא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, כי הוא פושע בעצמו שבחר במות ולא בחיים וכל אדם יש שני דרכים לפניו. ועי' **במהר"ם שיק** (אה"ע סי' כח ד"ה והנה) שכתב' בשם **התת"ס** (אה"ע סי' לא) דלא התירו לעשות איסורא זוטא בכדי שלא יבוא אחר לאיסורא רבה אלא כשהאיסור הגדול יבא מעצמו, כעין שאמרו **בשבת** (ד:) וכו', ואל לכל הפחות אם יהיה אח"כ כעין אונס, אבל למי שעושה ועובר בשאט נפש על דברי תורה אמרינן הלעיטהו וכו', ע"כ. **והא"ר** (אות לג) פסק כהנחתל שבעה בענין לעבור על איסור דרבנן. וכן נקט **המ"ב** (ס"ק נז), ובניאר **בשעה"צ** (אות מז) דאף דממ"א סי' רנ"ד (ס"ק כא) משמע דאפי' איסור דרבנן אין לעבור עבירה כשפשעה, מסתברא דבאיסור דרבנן יש לסמוך על תירוצ' נתוס' דלמצוה רבה יש להקל אפי' כשפשעה, והכא אין מצוה רבה גדולה מזו, אולי תחזור בו, ע"כ.

ט. אינו שתו"מ של זמננו

ויש לדון בענין אינם שתו"מ של זמננו האם הם בכלל פושעים לענין זה, או אם נימא שהם בכלל תינוקות שנשבו, וכמו שהארכנו בזה **בשמעתא עמקתא** גליון ה'. ומי"מ אף אם נימא דהם בכלל פושעים, לפי הנחתל שבעה מחללין. אולם כבר מבואר לעיל דלא סמכינן עליה אלא להתיר איסור דרבנן. **והשבת הלוי** (שם) התיר להצלה ביחידות בשבתות לצורך קירוב רחוקים כי י"ל דאנוסים הם, בפרט שבטול מנין תפלה דרבנן בשבת בשוא"ת ודאי אמרינן אף חטא בשביל שיזכה חבירך גס אם קרוב דחבירו פשע. [ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון קמ"ד משי"כ בענין גדר חובת תפלה בצבור]. ועי' **בחוט שני** (ח"ד סי' שכה עמ' קסח שעה"צ קמב).

מסקנא דדינא

א' אם ישראל עומד לעבור איסור, מותר לעבור על איסור קל עי"מ להצילו אם לא פשע, דאמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך. וכגון שנודע לו שהוציאו את חברו (אפילו קטן) להוציאו מכלל ישראל, מצוה להשתדל בהצלתו, ואם יש צורך אפי' עי"י מלאכה בשבת שרי. אולם אם רוצים לאונסו שיעבור עבירה פעם אחת, אסור לחלל שבת עבוי זה, יח חלול שבת עבירה חמורה היא. ואם יכופו אותו על א' העבירות דאמרינן יהרג ואל יעבור יש לחלל כדי שלא יבוא לזה. ב' אם ישראל מרד (רי"ל), כיון שהוא פושע ואסור לעבור שום איסור שהוא מהתורה עי"מ לקרבו. אולם איסור דרבנן (אם יש צורך מוכרח) מותר אף אם יש ספק אם יוכל להצילו. ועל כן העוסק בקירוב רחוקים במקום שלפעמים אין תפלה בצבור, רשאי להתפלל ביחידות אם אין לו אפשרות אחרת, כי בטול מנין תפלה דרבנן הוא, וכן כל כיוצא"ב. ומי"מ הכל לפי הענין ולפי עיני המורה.

אלא דכתב דנ"ל כן דוקא בסומא תי"ח, אבל סומא עי"א אין לקרות כלל, דאפי' אינו סומא לא היב ראויו לקרותו לכתחילה, אלא כיון שנהגו לקרות עם הארץ אין לנו לבטל המנהג כי היכי דלא לייתת לאינצוי, אבל סומא עם הארץ אין לקרות לס"ת כלל. אמנם **במג"א** (סי' קלי"ט ס"ק ד) כתב דלא נהגו לדקדק בזה, דמסתמא כל אדם יכול לקרות עם הש"צ. **ובט"ז** (סי' קמ"א ס"ק ג) אחר שהביא דברי הבי"ח כתב דמצד ההוכחה נראה לעני"ד גי"כ היתר גמור. ועי' **במשנ"ב** (סי' קלי"ט ס"ק י"ג ובהש"ע סי' קלי"ט ס"ק ו) דלענין פרשיות פרה וזכור ודאי יש להחמיר.

ד. ולכאז' נמצא למעשה דהנהוגים כהמחבר אינם רשאים להעלות עם הארץ שאינו יודע לקרוא או סומא לס"ת, ולמנהג בני אשכנז להקל בדבר. אלא דמצנינו **במטה יהודה** (סי' קלי"ט ס"ק א) דכתב דנהגו שמעלין לס"ת אפי' עם הארץ אפי' שאינו יודע בין ימינו לשמאלו, כל שיודע לברך. מיהו כתב דאף למנהגם אין הסומא עולה. ונראה דטעמא דדוקא בעם הארץ הקלו שלא לבנישו דגדול כבוד הבריות, משא"כ בסומא דאין בזה בושה דהא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעי"פ ויודע דדינא הכי ואינו מתבייש. וגדולה מזו מצנינו **בחי"ד** בספרו לדוד אמת (סי' ה ס"ק ג) דכתב דיש מי שמתיר לסומא עי"ה להעלותו (אלא דבמקום שנוהגין לפסוק כמרו' אין יעלו סומא אפי' למנהגם בכלל עיירות גדולות להעלות האנוסים שאינן מכירים כמלא צורת האבותיו ומתפללין בלע"ז רק למדו ברכות ס"ת (וכן נהגו גם בא"י).

ובשו"ת **חקרי לב** (מהדורא בתרא חומ"ם סי' ד) הביא דברי מהר"י סוזין זצ"ל דלענין סומא העולה לס"ת המנהג בכל אי"י היפך דעת מרן. וכיוצא"ב מצנינו **לאר"ח פלאגה** בספרו ספר החיים (סי' י"א אות ה') דמנהג עירו לעלות סומא לס"ת.

אולם **החק"ל** גופיה כת' שם דראה **למהר"י עייאש** שהיה עולה, והיה תנמה איך היו עושין הפך מרן, ואין ראייה ממנו שהיה עושה היפך דעת אביו במטה יהודה שכתב דאנו אין לנו אלא פסק מרן. ברם זכור לטוב הרב ועצום מהר"י ארווץ שלא עלה מימיו כפסק השו"ע. והרי כת' הרב לדוד אמת אחר שכתב' שיש מי שמתיר לסומא, סיים ובמקום שנהגו לפסוק כמרו' לא יעלה סומא אפי' תי"ח. וכן הוא המנהג הפך עדות כת"ר.

וכן מצנינו **בארץ חיים** (או"ח סי' קלי"ט) דאחר שהביא דברי הכותבים דמנהג אי"י ומנהג ירושלים להעלות סומא לס"ת, סיים דבעיה"ק צפת אביו במטה האידנא שלא להעלות סומא לס"ת, וכמ"ש בתשובת **ויקרא אברהם** (או"ח סי' ד') שראה בעיניו בצפת תי"ח כהן וזקן דמיום שנתסמא לא העלוהו לס"ת.

העולה לדינא - לדעת המחבר מי שאינו יודע לקרוא [לשון הקודש], וכן סומא, אין להעלותם לס"ת. אולם מנהג בני אשכנז להעלותם [אך בפרשיות פרה וזכור נכון להזהר בדבר]. מיהו אין בין בני ספרד יש מקומות שנהגו להעלותם לס"ת דלא כפסק המחבר.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

ימי ספירת העומר

ענין הספירה הוא להגיע להתחדשות וחביבות בתורה - "וצריך שיהיה תמימות שיוכל להגיע אח"כ ליום השבועות דתקריבו מנחה חדשה שבו היא ההתחדשות, דאין כל חדש תחת השמש וכל דבר כשמתיישן אין חשוב עוד שכבר הורגל בו, **אבל דברי תורה צריכים להיות כל יום כחדש היום וחביבים כל שעה כשעה ראשונה, דרק תחת השמש אין חדש אבל למעלה מהשמש שהוא התורה יש, דבכל רגע יוכל להשיג התחדשות מה שלא נודע ונתגלה עדיין בעולם כלל, וזהו עי"י ספירה הקודמת כאשה שמתחדשת בלעלה דג"כ אז"ל (נדה לא ע"ב) כדי שתהיה חביבה עליו... וזהו ההתגלות מתן תורה דשבועות שנקרא חג שבועות בקרא על שם ספירת השבועות הקודמות שעיי' ההעלם הקודם...**

ועי"כ סופר הימים כדרך אדם המתגעגע על איזה דבר שנקבע לו זמן דסופר הימים שיש עד אותו זמן מרוב תשוקתו וגעגעויו להגיע לאותו דבר, **ועל ידי אותו ההשתוקקות אחר כך כשנתמלא תשוקתו הוא מוצא בו טעם חדש הבא מרוב החביבות**". (ר' צדוק הכהן, מחשבות חרוץ י' עמ' מא)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"